

SZENT KENET: A GYÓGYÍTÓ ENYHÜLÉS ÉS AZ „ÁTKÖLTÖZÉS” SZENTSÉGE

*Az értelemhasználat mint a szentségi kegyelemből történő
részesülés feltétele?*

SZABÓ Péter*

„[...] vi fu un tempo in cui la Chiesa [...] fioriva e viveva nella pace, perché tenevamo in gran conto la purezza e la semplicità della fede nel Vangelo, *mettevamo al primo posto la rivelazione divina e giudicavamo secondari il superfluo, il contraddittorio e ciò che deriva dai ragionamenti personali...*” (Bessarion bíboros †1472)**

Egy korábbi munkánkban felvetettük, vajon adódnak-e a latin szentségi fegyelem számára is megfontolást érdemlő kérdések a keleti kódex azon újdonságából, mely szerint ez utóbbi normatíva ma már nem köti kifejezetten az értelem elégséges használatának előzetes elnyeréséhez a betegek kenetnek kiszolgáltatását.¹ Ezen érdekes differencia felelevenítése után a szentség lehetséges felvevőjét érintő alapkérdést jelen rövid írásunkban elsősorban a latin szentségtan és egyházfegyelem fontosabb történeti adatainak tükrében fogalmazzuk újra. Kérdésünk a következő: a skolasztika előtti egyházi felfogás és gyakorlat tükrében egyáltalán *racionális-e még* a (latin) kisdedek kizárása e szentség vételéből?

Főtisztelendő Kuminetz Géza rektor urat ezzel a rövid gondolatmenettel köszöntjük, abban a reményben, hogy – mint a katolikus szentségjog kitűnő

* Egyetemi tanár, PPKE KJPI.

** BESSARIONE DI NICEA: *Orazione dogmatica sull'unione dei greci e dei latini*. A cura di Gianfrancesco LUSINI. (Biblioteca Europea 28) Napoli, Vivarium, 2001. capitolo I, 128.

¹ Ld. SZABÓ Péter: *A keleti egyházak szentségjoga. Összehasonlító bemutatás*. (Collectanea Athanasiana III/1) Nyíregyháza, 2012. 299., 305–309.

szakemberét – Felice Cappello atya írásunk végén idézett sommás észrevétele az Ő érdeklődését is felkelti.

*

Az első keleti kódex 1945-ös szövegtervezete a latin fegyelemhez hasonlóan – vö. CIC (1983) 1004. kán. 1. §² – még ugyancsak kifejezetten az értelemhasználat előzetes elnyeréséhez kötötte a betegek kenetének a kiszolgáltatását.³ E feltétel még a második keleti kodifikáció kiindulási szövegeiben is szerepelt.⁴ A törvénykönyv kihirdetett fejezetéből viszont már kimaradt.⁵ Egyes szerzők a keleti kódex jelenlegi szövegéből közvetett módon e kikötést ma is kiolvashatónak vélik,⁶ sőt jeles keleti kommentátorok a szövegmódosítás tényét és a belőle fakadó jelentős következményeket egyszerűen nem veszik figyelembe.⁷ E téren azonban a keleti fegyelmet illetően aligha maradt jogi kétség:

² *A betegek kenetét annak a hívőnek lehet kiszolgáltatni, aki értelmé használatának elérése után, betegség vagy öregség miatt veszélybe kerül;* CIC (1983) 1004. kán. 1. §. Hasonló értelemben: CIC (1917) 940. kán.; továbbá ld. még: Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN: *Hitvallások és az Egyház tanítóhivatalának megnyilatkozásai*. Szerkesztette: BURGER Ferenc. Bátonyterenye–Budapest, Örökmécs–Szent István Társulat, 2004. 484., 1362 [K7d].

³ SCICO 1945, can. 901: „Sacramentum unctionis infirmorum praeberi non potest nisi fideli, qui post adeptum usum rationis ob infirmitatem vel senium in periculo mortis versetur”. *Codex iuris canonici orientalis Pii XI Pontificis Maximi iussu digestus Pii Papae XII auctoritate promulgatus*. Typis Polyglottis Vaticanis, MCMXLV; ld. SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI: *Codificazione canonica orientale, XXII Plenaria, vol. II, Codex*; fellelhető: *Biblioteca del Dicastero per i Testi Legislativi*, 9-G-15, 240.

⁴ Minimális változtatással az iménti megfogalmazás képezte a második keleti kodifikáció kiindulási szövegét is: „Sacramentum unctionis infirmorum conferri non potest nisi fideli, qui post adeptum usum rationis ob infirmitatem vel senium in periculo mortis versetur”. Ld. Schema Codicis iuris canonici orientalis, can. 179 [= CIC 1917 can. 940 redaz.] § 1 [«Testi iniziali»]. *Nuntia*, Vol. 6. (1978) 78.

⁵ Vö. CCEO (1990) 737–742. kk.

⁶ E nézetüket a CCEO (1990) 737. kán. szövegfordulatára építik, mely a szentség felvevőjeként a „bűnbánó szívű krisztushívőket” jelöli; ld. Francis MARINI (ed.): *Comparative Sacramental Discipline in the CCEO and CIC. A Handbook for the Pastoral Care of the Members of the Other Catholic Churches 'sui iuris'*. Washington, D.C., 2003. 145–156., 148. (Hasonló értelemben: Burkhard BERKMANN – Josa MERKEL – Tobias STÜMPFL [Hrsg.]: *Migration von ostkatholischen Gläubigen: Kirchenrechtliche Grundlagen für die Seelsorge Deutschland*. Berlin, 2022. 194–195.) Ebből a fogalmazásmódból az következne, hogy akik a bűnbánat ilyen formájú felindítására nem képesek – a töredelem kétségtelenül az értelem előzetes használatát feltételezi –, azok pozitív jogi rendelkezés erejében lennének továbbra is kizárva a betegek kenetének vételéből. Eszerint az olvasat szerint tehát kisgyermek és az értelmi fogyatékosok a hatályos keleti jog szerint sem részesülhetnének e szentségből.

⁷ Dimitri SALACHAS: *Teologia e disciplina dei sacramenti nei Codici latino e orientale. Studio teologico-giuridico comparativo*. Bologna, 1999. 296. [ld. még in: George NEDUNGATT (ed.): *A Guide to the Eastern Code. A Commentary on the Code of Canons of the Eastern Churches*. (Kanonika 10) Roma, 2002. 528.]; Faris TAMAS: *L'unzione degli infermi nella Chiesa siro antiochena cattolica. Correlazione tra norme comuni del CCEO e prassi siro nei riti e nelle fonti liturgico-giuridiche*. (Bibliotheca 'Ephemerides Liturgicae', Subsidia 139) Roma, 2007.

(1) a krisztushívők – kisdedek esetén szüleik kérése nyomán – jogosultak a szentségek elnyerésére, ha megfelelően felkészültek és a jog nem tiltja el tőle őket;⁸ (2) a közös patrisztikus hagyomány szerint – mint majd láthatjuk – a megfelelő felkészültségnek e szentségnél nem volt része az értelem használatának előzetes elnyerése, következésképpen az nem a szent kenet lényegéből fakadó követelmény, hanem teológiai spekuláció szülte viszonylagos kikötés; miközben (3) a keleti kódex rendelkezései elsősorban mindig a régi keleti fegyelmi hagyománynak megfelelően értendők,⁹ illetve a személyek jogait megszorító törvényeket – ebben az esetben a kisdedek szent kenethez való jogának bármely korlátozását – szorosán kell értelmezni.¹⁰ E tények együttese tükrében a hatályos keleti jog rendjében egy pap nehezen tagadhatná meg a szentséget súlyosan szenvedő kisdedtől vagy szellemi fogyatékos hívőtől. Ne feledjük, eredetileg – mint imént láttuk – a keleti szövegtervezetben is szerepelt az értelemhasználat kikötése. Eszerint ez utóbbi hatályos keleti jogból történő kiiktatása nem a figyelmetlenség, hanem – éppen ellenkezőleg – *tudatos döntés* jele, még ha annak kifejezett magyarázatát a keleti kodifikációtörténet eddig publikált adatai nem is közlik. Ennek oka azonban aligha lehet más, mint a feltétel (tudniillik az előzetes értelemhasználat követelményének) szándékos kiiktatása. Ez ugyanis – mint majd látjuk – nem felelt meg sem a patrisztikus hagyománynak, sem a hiteles keleti fegyelemnek.

*

Az egyetlen érdemi kétség, ami a skolasztikus teológia egyes jeles szerzői műveinek tükrében felmerülhet – s ami ebből adódóan a CCEO 737. kán. imént idézett szófordulatának helyes értelmezésére is kihathat –, abban mutatkozik, hogy az értelem használatra el nem jutott személy vajon tényleg „megfelelően felkészültnek” minősíthető-e ezen szentség vételére? Ez utóbbi körülmény a jogosultsághoz ugyanis törvényi kikötés. A régi teológia számára a kérdés egyenesen úgy fogalmazódott meg, hogy a kisded vajon *rászorul-e* a betegek

---

176.; vö. „The recipient should be sincerely contrite [...] Penance is to precede the anointing”, in: Varghese PALATHINGAL: Canon 737. John FARIS – Jobe ABBASS (eds.): *Practical Commentary to the Code of Canons of the Eastern Churches*. Montréal, Wilson & Lafleur, 2019. I. k. 1323.

⁸ Ld. CCEO 16. kán. és 381. kán. 2. §.

⁹ CCEO 2. kán.; vö. Péter SZABÓ: L'«antiqua traditio» fonte 'vigente' di diritto? Ermeneutica del can. 2/CCEO sull'interpretazione. *Eastern Canon Law*, Vol. 2., No. 1. (2013) 201–232. Ld. még: Zoltán ALSZEGHY: Effetto corporale dell'estrema unzione. *Gregorianum*, Vol. 38., No. 3. (1957) 385–405.

¹⁰ Ld. CCEO 1500. kán.

kenetéből fakadó sajátos szentségi kegyelemre,¹¹ illetve egyáltalán *képes-e* annak érvényes vételére?¹² Ebből adódóan a haldokló kisdedek ki voltak – és a hatályos latin fegyelem szerint ma is ki vannak – zárva e szentségből.¹³ E felfogás azonban – mint tudjuk –, csak a II. évezredben alakult ki, és a szent kenet szentsége sajnálatosan egyoldalú értelmezésének tudható be.

Az e téren mutatkozó praxismódosulás és az azzal összefüggő elméleti torzulás több oknak tudható be. Mögötte egyrészt a keresztény látásmód változását sejthetjük. A korai középkorban a túlvilágra történő átköltözés eredeti, a húsvét örömeiben értelmezett felfogását felváltja a halál tragikus megélése és a túlvilágtól való rettegés. Ebből fakadóan a hívek minden lehetséges eszközzel fel kívánták magukat vértetni a sötétbe vezető út veszélyei ellen. A tradicionális viatikum mellé így sorakozott fel az utolsó feloldozás és az utolsó kenet, mint az átköltözés védőfegyvere és az Isten előtti megjelenéshez szükséges megtisztulás eszköze.¹⁴ Emellett, a szentség *fizikai gyógyító* funkciója lehetőségét szinte teljesen elhanyagoló szemlélet terjedése miatt a skolasztika új szentségfogalma is okolható. Ez, mint tudjuk, a szentségi jel *hatékonyágát* hangsúlyozta. A szabályosan celebrált szertartásnak eszerint *mindig* ki kell váltania a megfelelő szentségi hatást. Mivel tapasztalati tény volt, hogy a kenetet felvevőknek csak

¹¹ E kérdésre a skolasztikus teológiára támaszkodó régi szerzők egyértelmű nemleges választ adtak; vö. „A gyermekek, kiknek elméje még nincsen kifejlődve, az örökösen tébolyodottak és örvöngők, akiknek születésüktől kezdve soha sem volt józan pillanatuk, nem vehetik fel az utolsó kenetet [...] Hogy a gyermekeknek eszük használata előtt és az örökösen tébolyodottnak miért nem lehet az utolsó kenetet feladni, az az oka, hogy az ilyenekben nincs meg az, aminek az orvoslására az utolsó kenet rendelve van; mert nem félnek a beálló haláltól, sem a közelgő ítélettől; nincsenek bűneik sem azok maradványai, stb.” KATSCHTHALER János: *Katolikus ágazatos hittan*. V., Budapest, 1898. 197.

¹² Vö. „Az utolsó kenetet tehát érvényesen a) csak *megkeresztelt* egyén veheti fel; b) csak aki *már eszének használatával* bírt (940. kán. 1. §); a még eszük használatához nem jutott kisdedek *képtelenek* e szentség fölvételére, épp úgy a születésüktől fogva esztelen (bolond) felnőttek is. Az utolsó kenet ugyanis mint a bűnbánat szentségének betetőzője, a bűn maradványainak letörlését célozza, – ez a szentség tehát csak olyanoknak adható fel, akik már képesek voltak vétkezni. *Csecsemők tehát képtelenek e szentség felvételére...*” MIHÁLYFI Ákos: *Az emberek megszentelése*. Budapest, 1921. 283–284. E téren korábban érdekes kivételnek tűnt Nicolaus Cusanus, aki szerint az értelemhasználat előzetes elnyerése nem volt feltétele a szent kenet vételének; vö. Adrian KILKER: *Extreme Unction*. (Canon Law Studies 31) Washington, 1926. 141.

¹³ „[...] nem vehetik fel a szentkenetet, akik a keresztség után *nem vétkezettek*, még ha halálos betegségben vannak is (pl. haldokló csecsemők)...” OETTER György: Szentkenet. In: BANGHA Béla (szerk.): *Katolikus Lexikon*. Budapest, 1931. 242–243. A témakör részletes fejtegetéséhez lásd még: KILKER i. m. 121. skk.; továbbá: Josephus KERN: *De sacramento extremae unctionis. Tractatus dogmaticus*. Ratisbonae–Romae, 1907.

¹⁴ Vö. Philippe ROUILLARD: *Cura e unzione degli infermi, C – in Roma e nell’Occidente non romano*. In: Anscar CHUPUNGO (a cura di): *Scientia liturgica. Manuale di liturgia, vol. IV: Sacramenti, sacramentali*. Piemme, Casale Monferrato, 2000. 193.

egy része gyógyult fel, az iménti új hangsúly szinte szükségszerűen vezetett oda, hogy a szent kenet lényegi hatását egyoldalúan a eszkatologikus, lelki-bűnbocsánati síkon keressék.¹⁵

E téma részletes bemutatására jelen tanulmányunkban nem vállalkozhatunk. Az alábbiakban csak a kérdésünkre az utóbbi évtizedek releváns szakirodalmából egyértelműen kiolvasható válasz rövid összegzésére, illetve az ebből önként adódó felvetések megfogalmazására szorítkozunk.

Az első századok forrásaira és gyakorlatára figyelmet fordító szerzőknek köszönhetően világossá vált, hogy a betegek kenetének eredendően *kettős* funkciója van.¹⁶ Az a körülményektől függően bizonyulhat a túlvilági átmenet kísérőjének is. Eredetileg azonban elsődlegesen a fizikai enyhülés-gyógyulás szentségeként éltek vele. Az első századok keresztényei elsősorban – sőt szinte kizárólagosan – az ebbe vetett hittel vették a szent kenetet.¹⁷ E medicinális hatás reményének ékes bizonyítékai az euchológionokban (rituálékban) fennmaradt ősi olajszentelési imák.¹⁸ A spekulatív teológia ezen eredeti meggyőződést

¹⁵ Vö. pl. J. McCLAIN: Anointing of the Sick I (Theology of). In: *New Catholic Encyclopedia*. New York, 1967. I. k. 571a; ld. még: Péter SZABÓ: Canon Law and Mercy from the Oriental Point of View. *Archiv für katholisches Kirchenrecht*, Vol. 184., No. 1. (2015) 39–40. Továbbá ld. a 19. lj. lentebb.

¹⁶ A szent kenet skolasztikában kiteljesedő „metamorfózisának” újabb rövid áttekintéséhez ld. Alessandro SCARDONI: Celebrare e comprendere l'unzione degli infermi. *Esperienza e teologia [Rivista dello Studio Teologico 'San Zeno']*, ns. No.1., 2017. 42. skk. A témakör szakirodalmából lásd pl. Antoine CHAVASSE: *Étude sur l'onction des infirmes dans l'Église Latine du IIIe au XIe siècle*, tom. I: *Du IIIe siècle à la réforme carolingienne*. Lyon, 1942.; Bernard BOTTE: *L'onction des malades. La Maison-Dieu*, Vol. 15. (1948) 91–107.; Bernhard POSCHMANN: *Sakramente und Eschatologie F.3 Busse und Letzte Ölung*. (Handbuch der Dogmengeschichte 4) Freiburg/Bg., 1951.; Paul PALMER: The Purpose of Anointing the Sick: A Reappraisal. *Theological Studies*, Vol. 19., No. 3. (1958) 309–344.; ALSZEGHY i. m. 385–405.; Jean DIDIER: Extrême onction. In: Gabriel JACQUEMET (dir.): *Catholicisme hier, aujourd'hui, demain*. Paris, 1956. vol. 4. 897–1006.; ROUILLARD i. m. 189–208.; BABOS István: *A betegek kenete*. Róma, 1978. 55–67.; Angelo MAFFEIS: *Penitenza e unzione dei malati*. (Nuovo corso di teologia sistematica 9) Brescia, 2012.; továbbá írásunkat: SZABÓ (2012) i. m. 294. skk.

¹⁷ „Il primo millenario cristiano aspettava dall'unzione degli infermi un beneficio corporale; e non lo aspettava meno di quello spirituale: vale a dire, aspettava un aiuto per il corpo in tutti i casi (non si parla di condizioni); e aspettava questo beneficio per virtù del sacramento stesso (non si pensa alla mediazione di uno stato spirituale-psicologico) [...] Il fatto che gli Orientali dissidenti aspettano per virtù dell'unzione sacramentale soprattutto, anzi quasi esclusivamente, il beneficio della salute corporale diventa in questo contesto più intelligibile”, ALSZEGHY i. m. 389; vö. „Ce qu'on recherche, c'est la guérison du patient”. Ld. DIDIER i. m. 995., 1002. „A későbbi, középkori szövegekhez viszonyítva feltűnik a testi gyógyulás központi helye”, BABOS i. m. 56.

¹⁸ A fizikai gyógyító funkció reményének egyik meggyőző szövegtanúja, mint tudjuk, a szent Szerapión egyiptomi püspök nevéhez kötődő szerkönyv (IV. sz.), melyben a következő olajszentelési ima szerepel: „Kérünk, hogy Egyszülötted árássza ki gyógyító erejét erre az olajra [...], hogy elűzzön minden betegséget és gyöngeséget [...] és adja meg nekik [ti. a kenetet vevő

elhomályosító kétes hatására kitűnő érzékkel mutat rá Bernard Botte bencés liturgiatudós: a szent kenet újraértelmezésénél a teológia olyan elvont spekuláció felé csúszott, mely már nem érintkezett az egyház élő hagyományával.¹⁹ A szent kenet természetesen nem az örök élet „varázelixire”, ám az egyház liturgikus imaformulák révén tanúsított ősi hite szerint felvétele a fizikai gyógyulás reményét is hordozza.²⁰ Ha pedig így áll, égető kérdésként vetődik fel, vajon a kisdedek és az értelmi fogyatékosok jogszabályi kizárása e szentség enyhítő hatásából az új felismerések fényében egyáltalán *észszerűnek* tekinthető-e még? A skolasztikának megvoltak a maga – immár részlegesen tévesnek bizonyult²¹ – érvei az eltiltásukra. Ezek az egyház eredeti hitének és gyakorlatának a fényében már meghaladottnak tűnnek. Emiatt joggal vetődik fel a kérdés, hogy észszerűtlensége miatt a CIC (1983) 1004. kán. 1. §-ának értelemhasználatot kikötő feltétele és a belőle kisdedekre és értelmi fogyatékosokra fakadó bennfoglalt tilalom *egyáltalán hatályos normának tekinthető-e még?*²² A liturgikus reform nyomán a betegek kenetének gyakorlatában, mint az köztudott, már

betegeknek] kegyelmedet és bűneik bocsánatát [...] legyen számukra az élet és az üdvösség orvossága, és adjon nekik szellemi, testi és lelki erőt és egészséget [...], hogy megdicsőíttessék Jézus Krisztus, aki érettünk meghalt és feltámadott és aki gyöngeségeinket magán hordozta, aki majd eljön ítélni élőket és holtakat”; ld. Franz X. FUNK (ed.): *Didascalia et Constitutiones apostolorum*. Paderborn, 1905. II. k. 191.; vö. PALMER i. m. 315.; BABOS i. m. 49–52.

¹⁹ „[...] le sacrement produit infailliblement son effet, du moment qu'on n'y met pas obstacle. Si l'onction était ordonnée à la guérison des maladies, les chrétiens bien disposés n'auraient qu'à la recevoir à temps pour être sûrs de ne jamais mourir, du moins de maladie. Voilà donc la théologie orientée vers la spiritualisation de l'onction”; ld. BOTTE i. m. 98.; és 15. lj. A skolasztika előtti időkben, mintegy a IX. századig Nyugaton is a *testi gyógyulás* elősegítését tekintették a szentség elsődleges funkciójának; vö. Christopher O'DONNELL: *Unción de enfermos*. In: Christopher O'DONNELL – Salvador PIÉ-NINOT: *Diccionario de Ecclesiología*. Madrid, 2001. 1084a; BABOS i. m. 57–64.; ld. még fentebb, a 16. és 17. lj.

²⁰ PALMER i. m. 344., vö. 17. lj. Figyelemre méltó, hogy a latin kodifikáció – legalábbis szövege szerint – a keletivel szemben nem engedte, hogy a felvevők körét a *veszélyesen* szenvedők (*periculose agrogantes*) körén túl a kevésbé súlyos betegekre is kiterjesszék; vö. *Communications*, Vol. 15. (1983) 213–215.; ld. még: Eugenio ZANETTI: A chi conferire il sacramento dell'unzione degli infermi. *Quaderni di diritto ecclesiale*, Vol. 9. (1996) 295–313. Vélhetőleg e differencia mögött is a régi eltérő látásmód nyoma sejlik fel. Azzal, hogy a latin kódex az (egyszerűen) súlyos betegeket szövege szerint nem sorolja a szent kenetre jogosultak közé, önmagában továbbra is azt sugallja, hogy e szentség fő funkciója ma sem a gyógyító erő.

²¹ Ld. pl. itt a 17–19., 24., 35., 36. lányszavakat; továbbá: SZABÓ (2012) i. m. 305–309.

²² Az egyházi normák belső létfeltétele az észszerűség. Ha ennek tartós és általános hiánya bizonyos, akkor a jogszabály belső oknál fogva *automatikusan megszűntnek* minősül, ha e tény rendszerint formális megállapításra szorul is; ld. ERDŐ Péter: *Egyházjog*. Budapest, Szent István Társulat, ©2023. 104. Ha az 1004. kán. 1. § rendelkezésének észszerűsége kérdése körül komoly kétség mutatkozik, az ezzel ellentétes szokás jogszabályerőre emelkedéséhez, úgy tűnik, a helyi törvényhozó jóváhagyása is elégséges lenne, hiszen – a belső okból történő megszűnést követően – itt valójában már nem egy egyetemes törvényt lerontó szokásról lenne szó. Az iménti szempontok mellett, ha a fenti megfontolásokból az értelemhasználat szóban

igen jelentős finomítások születtek.²³ Lehetséges, hogy e kedvező folyamat még kiteljesítésre vár?

E téren igen érdekesek az olasz püspöki kar *Avvenire* című napilapjában Pierangelo Sequieri tollából megfogalmazódó gondolatok. Egy olvasói levélre, mely egy kétéves kisgyermek szent kenetben részesítését kifogásolta, a neves milánói teológus a következő magyarázatot adta. Nézete szerint immár meghaladottnak tekintendő a szentségek vételének individualista-intellektualista megközelítése, ami tudniillik egyoldalúan a személyes értelemhasználat kritériumát állította előtérbe. Ha a kisedkeresztség kérhető a szülők és az egyházi közösség hitére, hasonló megoldás némely más szentségnél, így a betegek keneténél sem kizárható.²⁴ Figyelemre méltó, hogy a Katolikus Egyház Katekizmusa²⁵ – a latin kódex immár anakronisztikusnak tűnő szövegével szemben – az értelemhasználat előzetes elnyerését nem említi a betegek kenetének fevételi kritériumaként (ld. KEK 1513–1514. pontok).

Excursus. E ponton rövid kitérő tehető. A szentségek közül nagy valószínűség szerint természeténél fogva csak kettő vétele feltételezi elengedhetetlenül az értelem használatának előzetes elnyerését a felvevő részéről: a bűnbánat szentsége és a házasságkötés.²⁶ E teológiai tény fényében újra és újra felmerülhet a kérdés, vajon a jelenlegi latin szentségfegyelmi gyakorlat teljes mértékben kiaknázza-e a szentségekből nyerhető kegyelmi erőforrásokat? E központi kérdés beható vizsgálata nézetünk szerint az összehasonlító szentségtan és a kánonjog kötelező feladata.²⁷ A latin rítusú kisgyermek kizárása a szentségi

---

forgó kikötését érintően akár csak puszta jogkétség is fakad, e norma már akkor sem kötelez; vö. CIC (1983) 14. kán.; „lex dubia non obligat”; lásd még: ERDŐ i. m. 102.

²³ Ld. *A betegek kenete és a lelkipásztori betegellátás szertartása*. Budapest, 1974.; ROUILLARD i. m. 196–202.; ERDŐ i. m. 489–490.

²⁴ Pierangelo SEQUIERI: Perché l'«unzione degli infermi» a un bimbo di 2 anni è del tutto valida. *Avvenire*, giovedì 26 aprile 2018. (on-line elérhető: <https://www.avvenire.it/>).

²⁵ *A Katolikus Egyház Katekizmusa*. A latin mintakiadás fordítása. Budapest, Szent István Társulat, 2002. A továbbiakban: KEK.

²⁶ A többi szentség kisedkori kiszolgáltatásához ld. SZABÓ (2012) i. m. 148., 192. skk., 275., 299. és 305.

²⁷ Vö. Péter SZABÓ: Alcune osservazioni sul diritto sacramentale comparato in prospettiva storica. *Eastern Theological Journal*, Vol. 5., No. 2. (2019) 156–157.

kegyelemből a bérmlás²⁸ és az eucharisztia²⁹ terén is kérdéseket vet fel. Mi több, ha nem tévedünk, a Nemzetközi Teológiai Bizottság egy érintőleges megjegyzése nyomán az egész kérdéskör alapvetően helyeződik új megvilágításba. Ha ugyanis helytálló az az új orvosi felismerés, mely szerint az értelemhasználat valamelyes kezdetleges formájával az emberi lény már embrionális időszakában is rendelkezik(!),³⁰ e tény új fénybe állítja XIII. Leó kisdedbérmlásról adott tanítását,³¹ és a kisgyermek áldoztatásá[*nak szükségességé*]t is érthetővé teszi.³² E tények tükrében nézetünk szerint aggályos a kisgyermek és az értelmi fogyatékosok iménti szentségektől történő eltiltása. Az óvatos és körültekintő megfogalmazás igénye mellett is felmerül a kérdés: *ha e megszorító fegyelem*

²⁸ Franz Xaverius Wernz több mint egy évszázaddal ezelőtt észrevételezte, hogy a bérmlás kegyelmének elérése szemszögéből a keletiek (még a „skizmatikusok” is) a latin híveknél kedvezőbb helyzetben vannak, amennyiben tudniillik ez utóbbiak egy jelentős része csak későn, sőt olykor egyáltalán nem részesül annak hatásaiból; Antonio MOSTAZA: *Confermazione*. In: Carlos SALVADOR – Velasio DE PAOLIS – Gianfranco GHIRLANDA (a cura di): *Nuovo dizionario di diritto canonico*. Cinisello Balsamo, 1993. 267.; ld. még SZABÓ (2012) i. m. 148. skk., 162. skk.

²⁹ SZABÓ (2012) i. m. 192. skk. Ha az eucharisziából meríthető szentségi hatás a kisgyermek számára is elérhető, mint azt az itt következő idézet is tanúsítja, magyarázatra nem a kisdédáldoztatás ősi szokása, hanem annak későbbi kivezetése szorul. Vö. „That infants and children not yet come to the use of reason may not only validly but even fruitfully receive the Blessed Eucharist is now the universally received opinion...” Patrick MORRISROE: *Communion of Children*. In: *The Catholic Encyclopedia*. Washington, 1913. vol. 4. 171a.

³⁰ „A kisgyermek részéről történő *votum* lehetőségét illetően, a szabad akarat irányába történő fejlődést talán inkább úgy lehetne felfogni, mint egy folyamatos kifejlődést, ami a létezés első pillanatából indul, és ami az érettségig jut, semmint egy váratlan minőségi ugrást, ami az érett és felelős döntés gyakorlásához vezet. A még meg nem született személy létezése az emberi életnek és fejlődésnek a kontinuum; nem hirtelen válik emberivé valamilyen ponton. Ebből következik, hogy a kisgyermek ténylegesen képesek lehetnek gyakorolni a kezdetleges *votum* valamilyen formáját, a megkereszteletlen felnőttekének mintájára. Egyes teológusok azt állítják, hogy az édesanya mosolya Isten szeretetét közvetíti a kisgyermek felé, és ezért a kisgyermeknek erre a mosolyra adott válaszában magának Istennek a választ látják. *Néhány mai pszichológus és neurológus meg van győződve arról, hogy a kisgyermek az anyaméhben már öntudatos, és bizonyos fokú szabadsággal rendelkezik*”. NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG: *Az üdvözülés reménye a keresztség nélkül meghalt kisgyermek számára* (2007. április 19). Budapest, 2013. 94. pont, 127. lábjegyzet (kiemelés tőlem); ld.: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=399>

³¹ „Insunt namque puerorum animis elementa cupidinum, quæ, nisi maturime eradantur, inualescunt sensim, imperitos rerum pellicunt atque in præceps trahunt. Quamobrem opus habent fideles, vel a teneris, «indui virtute ex alto», quam sacramentum Confirmationis gignere natum est...”; ld. LEO XIII: ep. *Abrogata*, 22. VI. 1897. In: Petrus GASPARRI – Iustiniánus SERÉDI (eds.): *Codicis iuris canonici Fontes*. 9 vols., Romae, 1923–1939. III, n. 634., 515–516.; ld. még SZABÓ (2012) i. m. 164–167.

³² SZABÓ (2012) i. m. 192. skk.; ld. CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI: instr. *Il Padre incomprendibile*, 6. I. 1996. In: *Enchiridion Vaticanum*, Vol. 15. Bologna, 1996. 6–93., n. 51. (magyar fordításához: *Instrukció a Keleti Egyházak kánonjainak törvénykönyve liturgikus előírásainak alkalmazásához*. [Római dokumentumok 37] Budapest, 2010.).

alapja nem több, mint későközépkori teológiai okoskodás,³³ az a fentebb említett egy irányba mutató patrisztikus és modern neurológiai felismerések tükrében kiállja-e még az idő próbáját?³⁴ E téren érdemes feleleveníteni, hogy a betegek kenetének értelemhasználat hiányából fakadó eltiltását megfogalmazó skolasztikus doktrínát már olyan töretlen és osztatlan tekintélynek örvendő régi szerzők is fenntartásokkal kezelték, mint Felice Cappello, a neves jezsuita szentségjogász. E témában megfogalmazott sommás észrevétele ugyan a skolasztikus nagy teológusok tekintélyét köteles módon tiszteli, de a jelen kérdésben mégsem látszik egyetérteni velük.³⁵ Ha a betegek kenete valóban szinte csakis az átmenet szentsége volna, melynek funkciója szinte egyedül az agónia pillanatának hitbeli megerősítése és a bűn maradványainak eltörlése, valamint a purgatóriumi szenvedés kiváltása,³⁶ érthető lenne a feltétlen értelemhasználatához kötése. Ha és amennyiben azonban annak a fizikai enyhülés, sőt a gyógyulás is a lehetséges hatásai közé tartozik, akkor ebből a kisdedek és értelmi fogyatékosok legalista kizárása aligha védhető.³⁷

*

³³ Ld. BOTTE i. m.; a 19. lj, fentebb; illetve SZABÓ (2015) i. m. 39–40.

³⁴ A skolasztikus megközelítés hívei ellenvethetik, hogy itt megint a patrisztikát az örök teológia rovására előnyben részesítő új francia teológia félrevezető hatásának áldozatai vagyunk, melytől a maga idején már XII. Piusz óvni igyekezett bennünket; lásd: PIUS XII: litt. enc. *Humani generis* [de nonnullis falsis opinionibus, quae catholicae doctrinae fundamenta subruere minantur], 12. VIII. 1950. *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 42. (1950) 561–578.

³⁵ Vö. „Quidam Scholastici antiqui [...] existimarunt, etiam infantibus usum rationis nondum adeptis sacramentum conferri posse. Quidam recentiores tenent, nullam intrinsecam rationem afferri posse, cur infantes arceantur a fructibus extremae unctionis; addunt autem, rationes adductas ab *Angelico* aliisque scholasticis non esse omnes concludentes. Quod, debita servta reverentia erga insignes Doctores, concedendum est”. Felix M. CAPPELLO: *Tractatus canonico-moralis de sacramentis, vol. III: De extrema unctione*. Taurini–Romae, ³1949. 148., n. 217.

³⁶ Utóbbihoz ld. PALMER i. m. 309. skk.

³⁷ Vö. „si dà però il caso che, quando un bambino è malato, la mamma chiede al sacerdote di amministrargli il sacramento; sembra che si possa accogliere tale richiesta, e conferire l'unzione al bambino e a sua madre, perché la guarigione del piccolo può essere legata al sollievo della mamma. Parimenti sembra, sebbene il rituale non ne contempra esplicitamente il caso, che si possa amministrare la sacra unzione agli infermi e agli handicappati (cechi, sordi ecc.): costoro sono colpiti nel loro corpo in maniera accidentale o permanente, ed hanno bisogno della forza del sacramento per la loro condizione anomala. [...] Tale è, tra gli altri, il parere di un buon conoscitore del sacramento J. C. Didier, nell'articolo *L'onction des malades dans a théologie*, MD 113 (1973) pp. 57–80: «Sganciando quanto più possibile il sacramento dei malati dalla clausola del pericolo di morte, come il teologo non potrebbe pensare a tutti i malati cronici, handicappati, infermi, incurabili di ogni genere? [...] Per lunghi secoli la Chiesa –che è madre– non esitò a conferire l'unzione a tutti gli infermi. Si deve dire che questo sacramento oggi non è più per loro, mentre avrebbero tanto bisogno del conforto che arreca? (p. 70).»” ROUILLARD i. m. 204–205.; vö. 17. lj, fentebb.

Noha egy tudományos tanulmánynak pontokba szedett konkrét következtetésekkel illik zárulnia, a fenti adatokból adódó lehetséges következtetések didaktikus levonását meghagyjuk az olvasó számára. Egy-egy adatsorból persze eltérő prioritások mentén más és más eredmények adódnak. Ezért a kiindulási pontok és az orientáció helyes megválasztása már maga a módszertan meghatározó eleme. E prioritások iránytűje – a többi szent tudományhoz hasonlóan – a kánonjognál sem lehet a pusztá „rendszeres okoskodás”, ami a betegek kenetét érintő praxist is félrevitte,³⁸ hanem *csakis* az igazság keresésének feltétlen szándéka a kinyilatkoztatás forrásai tükrében.

A szent tudományok fontos és állandó feladata, mint arra a görög kardinálistól vett mottónk is utal, hogy a kinyilatkoztatás adatait képes legyen elkülöníteni azon követelményektől, amelyek csak egy-egy teológiai rendszer igényei. E különböztetés szükségessége a betegek kenete teológiai-fegyelmi történetének tanulmányozásából igen erőteljesen rajzolódik ki. A középkori skolasztikus teológia igényei (konkrétan a *szentség* ezen iskolához kötődő újszerű fogalma és az abból fakadó önmagában logikus következtetések) oly mértékben kerültek előtérbe, ami végső soron már a *módszer* igényeinek és következményeinek *uralmába* torkollott a teológiai *források rovására!*³⁹ A kinyilatkoztatásból hiába tűnt úgy, hogy a betegek kenete hatásai között az enyhülés-gyógyulás is fontos szerephez juthat,⁴⁰ mivel e hatás nem illeszkedett a szentségi jel feltétlen hatékonyságát egyoldalúan priorizáló skolasztikus okoskodás logikájába,⁴¹ egyszerűen átértelmezték a szentírási szöveghelyet. S mindezzel, mint láthattuk, az első évezred stabil gyakorlata és a szertartáskönyvekből világosan kiolvasható meggyőződése ellenére került sor.⁴²

³⁸ Ld. 15. és 19. lj.

³⁹ SZABÓ (2012) i. m. 75.; SZABÓ (2015) i. m. 40.; ld. még fentebb, a 38. lj.

⁴⁰ Jak 5,14. skk.: „Ha közületek beteg valaki, hívja az áldozópapokat és azok imádkozzanak felette, kenjék meg őt olajjal az Úr nevében: és a beteget a hitből fakadó ima meg fogja szabadítani, és az Úr talpra állítja (*égyepel*), és ha bünt követett el, megbocsátja neki.” NB: noha az *ἐγχείρειν* ige önmagában a feltámasztás szinonimájaként is érthető, a jelen szövegösszefüggés és különösen az ősi szerkönyvekből és egyházi praxisból kirajzolódó olvasat tükrében a kifejezés itt – legalábbis elsődlegesen – nyilvánvalóan a *fizikai felépülésre* utal. A skolasztikus átértelmezésben szerepet játszhatott, hogy a jelen szentírási szöveghely latin fordítása is pontatlanságot mutatott: „Citando Giacomo il concilio [Trento] segue la corruzione introdotta dalla Volgata: la preghiera della fede «allevierà» (*alleviabit*) e non «rialzerà» (*allevabit*) il malato” ld. Bernard SESBOÜÉ (dir.): *Storia dei dogmi*. Vol. III: *I segni della salvezza, XII-XX secolo, Sacramenti e Chiesa, Vergine Maria*. Casale Monferrato, 1998. 163.

⁴¹ Vö. 19. és 33. lj.

⁴² BABOS i. m. 57–67.

Ha a szentség felvételéből teológiai okok zárnák ki a kisdedeket, azt a Katekizmusnak kifejezetten jeleznie kellene. Ennek hiánya tükrében, úgy tűnik, a mai latin szabályozás csak egy sajátos skolasztikus logikára visszanyúló tisztán egyházi rendelkezés.⁴³ A szent kenet vételi jogának bűnelkövetéshez kötése paradox, s nem kevésbé az a gyógyulást jelentő eredeti főhatásból való kizárás is a bűnelkövetés képességének hiánya címén. Figyelembe véve a cáfolhatatlan tapasztalati tényt, hogy a kisdedek is alávetettek a betegség és a halandóság törvényének, ma erősen kérdésesnek tűnik a bűnelkövetés képességének hiányára hivatkozva megfosztani őket a szentség nyújtotta enyhülés lehetőségéből.⁴⁴ E tények tükrében mégsem kerülhetjük meg a logikusnak tűnő következtetés felvetését. A szent kenet szentírási megközelítésű *kettős* funkciójának újbóli előtérbe kerülése (szemben a korábbi leszűkítő hatású teológiai spekulációval), s nem kevésbé a keleti kódex bevezetőnkben jelzett újszerű szövegezése is utat nyithat a szentség felvevői körének jelen tanulmányban fejtegetett bővítő értelmezése irányába. E szemszögből érdekes észrevétel, mely szerint az értelemszerű használat előzetes elnyerése – mivel a CIC’83 1004. kán. 1. §-a nem tartalmaz

⁴³ E ponton, mint láhattuk, vélhetőleg az a skolasztikus tézis hozott a szentség lényegére vonatkozó szemléletváltást, mely szerint a szabályosan végrehajtott szentségi jelnek mindig és egységesen ki kell váltania a szentségi hatást. Mivel tapasztalati tény volt, hogy a kenetet felvevőknek csak egy része gyógyult meg, a fent említett logika követelhetette meg, hogy a szentség lényegi hatását egyoldalúan a lelki-bűnbocsánati síkra tolják át (ld. 15. és 19. lj.). Ezzel magyarázható, hogy a szentség vételéből a személyes bűn elkövetésére képtelen személyeket eleve kizárták; vö. SCHÜTZ Antal *Dogmatika. A katolikus hitgazságok rendszere*. Budapest, 1937. II. k. 584.; ld. még 11–13. lj. fentebb.

⁴⁴ Vö. „Dans la tradition canonique, on considérait l’usage de la raison comme une nécessité pour la réception valide du sacrement à cause du lien entre l’onction des malades et le pardon des péchés. Puisque les péchés d’une personne remplie de contrition étaient pardonnés par l’onction, le sacrement n’était pas pressenti pour quelqu’un incapable de commettre un péché. Cependant, cette opinion mérite d’être revue. Il est difficile de démontrer que quelqu’un doit avoir commis un péché pour être en mesure de recevoir le sacrement. De plus, le sacrement produit des effets autres que le pardon des péchés. Deux de ces effets peuvent très bien s’appliquer à ceux ou celles qui ne jouissent pas de l’usage de la raison, nommément la grâce de l’Esprit Saint et le retour à la santé physique si cela s’avère bénéfique à la santé spirituelle (salus spiritualis) de la personne malade”. Ld. John HUELS: *Liturgie et droit. Le droit liturgique dans le système du droit canonique de l’Eglise catholique*. (Collection Gratianus, Série Manuels) Montréal, Wilson & Lafleur Ltée., 2007. 223. Vö. még: 17. és 37. lj. fentebb.

kifejezett érvénytelenítő záradékot⁴⁵ – már ma is csak megengedettségi feltétele lenne a szentség kiszolgáltatásának.⁴⁶

---

⁴⁵ Vö. CIC (1983) 10. kán.

⁴⁶ „Aucune doctrine ou loi ne déclare expressément que l’usage de la raison est requis pour une réception valide; on doit donc en comprendre qu’ils s’agit d’une exigence de licéité seulement...”, HUELS i. m. 224. Noha a kanadai szerző megállapítása pontatlan abból a szempontból, hogy nincs olyan doktrína, mely az értelemhasználat előzetes elnyerését a betegek kenete érvényességi feltételének tekintené (lásd pl. 12. lj. fentebb), a törvény betűjét tekintve a CIC (1983) 10. kán. alapján az értelemhasználatot pusztán megengedettségi kikötésnek minősítő észrevétele mégis tarthatónak tűnik. Sőt mi több, mint láttuk, az e feltételt megfogalmazó norma hatálya körül is komoly kétségek mutatkoznak; vö. 22. lj. fentebb.